

**DIFERÈNCIES ENTRE LES CONSUETUDINES ILERDENSES
I LES D'HORTA Y MIRAVET**

per

J. LL. GARRIGA i LLAMBI

I. DIFERENCIES GENERALS

Reconquesta de la Catalunya Nova.—La conquesta del territori de l'anomenada Catalunya Nova va tenir una gran importància per a la terra catalana, i representa la seva primera gran expansió. Als àrabs els interessava més la possessió de gran planures que no pas les terres trencades de la Catalunya Vella, i per aquest motiu la seva readquisició no solament va comportar un millorament català econòmic i polític, sinó encara el començament d'una preponderància que ja no havia de declinar.

Importància de la reconquesta de Lleida i de l'Ebre.—Foren fites cabdals de la seva reconquesta la de Lleida i la de la vall de l'Ebre, per Ramon Berenguer IV a mitjan segle XII. La seva readquisició no solament va tenir per conseqüència d'afermar els esmentats milloraments, sinó que àdhuc posà al descobert l'afany del Comte conqueridor de repoblar la ciutat i les seves terres —un afany que els seus successors van completar—, la seva pressa a aconseguir-ho i l'esforç que la va acompanyar.

En aquesta actitud tenen origen les Cartes-Pobles i els Costums en què es desdoblaren. Unes i altres afermen les seves llibertats i obren el camí de l'expansió posteriors.

Consuetudines ilderdensis. Motivació i parts.—Quan Ramon Berenguer IV hagué acomplert la conquesta de Lleida li va torgar una Carta-Pobla molt ampla, que de mica en mica fou ratificada i ampliada, fins que

amb plena autonomia municipal quan, el 1197, el rei Pere I li atorgà el dret d'elegir quatre còsols i vuit consellers per al seu regiment, Jaume I va ratificar la concessió.

Temps després, aquesta autonomia obligà a recopilar i ordenar les disposicions municipals, recollir el Dret consuetudinari que s'anava formant i relacionar-lo amb el que derivava de l'atorgació d'altres Cartes-Pobles a d'altres municipis, a fi d'evitar confusions i litigis.

Fou encarregat de realitzar aquest treball Guillem Botet, un dels còsols de Lleida, qui el deixà enllestit el 1226.

Consta d'un prefaci, d'una rúbrica inicial i de tres llibres de Costums. En el primer hi figuren els Privilegis reials i les Cartes-Pobles; en el segon, els costums escrits i les ordinacions dels Còsols; en el tercer, els costums no escrits i normes per a l'aplicació dels Usatges, les lleis godes i les romanes.

La influència lleidatana.— El que s'esdevingué a Lleida estengué la seva influència a la vall de l'Ebre, principalment a les dues poblacions d'Horta i Miravet. La influència hi arrelà per dues raons. La primera va ésser versemblantment el fet que en elles s'hi establí un bon nombre de lleidatans amb finalitats comercials, i consideraren millor per a ells de no renunciar llurs propis Costums que no pas acceptar els que hi trobaren; la segona, que els habitants de les dites dues poblacions trobaren més avantatjós el règim lleidatà que el llur, i el van anar adoptant. Sigui per aquestes o altres causes, el fet cert és que la influència fou innegable i directa.

Consuetudines d'Horta. Paternitat i redacció.— Ramon Berenguer IV va conquerir Horta entre 1148 i 1154, i s'hi va reservar la seva senyoria. Alfons I li va atorgar els furs d'Aragó el 1165, i, pocs anys després, la va traspasar al Temple.

A causa d'aquests canvis successius sorgiren conflictes d'aplicació entre la dels Costums de Lleida i la dels furs aragonesos. Quan va ésser dissolta l'Ordre del Temple, la substituï en el seu lloc la de l'Hospital. En temps, però, de Jaume I, els hospitalaris i el rei dividiren llurs senyories; establiren per línia divisòria el riu Ebre, les de Montesa, a València, entre elles la d'Horta, quedaren per al rei.

Per aquest motiu Horta es torna a regir pels furs d'Aragó. Del canvi en deriven malanances, i per acabar-les, Pere III, en una Pragmàtica de

Barcelona, reconeix a la població el dret de tornar-se a regir pels seus Costums anteriors.

Una discussió entre Miravet i Horta obligà a establir una situació clara; de la necessitat en pervingué la compilació de les Consuetúdines d'Horta, les quals, de contingut semblant a les de Lleida, amb algunes diferències, foren explanades en un preàmbul i 81 capítols.

Consuetúdines de Miravet. Història i redacció.—Quan, el 1153, Ramon Berenguer IV conquerí Miravet, en va atorgar la senyoria a l'Ordre del Temple, i el 1317, dissolta ja aquesta Ordre, a la de l'Hospital.

Quan tres anys després, el 1320, els homes de Miravet demanaren que els fos concedit d'aplicar les Consuetúdines Ilerdenses, els Hospitalaris s'hi van oposar, perquè entenien que el canvi els perjudicava, i va acabar la dissensió l'acord de redactar-ne unes d'especials per a Miravet.

Aquestes noves consuetuds tingueren la particularitat d'ésser redactades en llengua catalana, per una assemblea dels veïns de la població, i foren aprovades pel castellà d'Amposta. El Capítol General de l'Ordre les va aprovar en temps del seu Gran Mestre Vilanova, però introduint-hi algunes modificacions i traduïdes al llatí. El text català era dividit en cinc llibres subdividits en capítols, i aquests en epígrafs, i el llatí, en 134 capítols.

Caràcter de les dues compilacions.—De la paternitat de les consuetuds d'Horta i Miravet, no se'n pot dubtar, perquè molts de llurs fragments són còpia literal de les de Lleida. Les diferències amb aquestes que l'una i l'altra compilació contenen són de poca importància, i per aquest motiu, més que no pas de compilacions influenciades per la lleidatana, cal parlar solament de diferències amb llur original lleidatà.

II. DIFERENCIES DE REDACCIO

Sense entrar en les diferències de fons, a primera vista hom veu que el redactor dels Costums de Lleida era un home expert en lleis; la seva mateixa divisió de llibres i costums ens ho ensenya. A més, son redactats per tal d'ésser aplicats per gent experimentada en les disciplines jurídiques, i potser d'esperit i de formació ja una mica romanistes. Cal no oblidar,

tampoc, que és una compilació molt completa, que regula gairebé tots els aspectes de la vida.

En canvi, les Consuetuds de Miravet són de redacció bastant més grollera i impolida, que s'adiu amb la història de llur redacció. Les normes que contenen semblen dictades per gent de cultura inferior a la de les de Lleida, més rudimentàries, a les quals és addient un major casuisme; allò que en el text lleidatà es resumeix en una *consuetudo*, en el de Miravet és desdoblant en diverses.

El seu pla de redacció també és molt més rudimentari. Això potser és degut al fet que la vida a Miravet era més senzilla, encara que no s'ha de perdre de vista que devia ésser semblant a la d'Horta, i les consuetuds d'Horta no solament són de redacció més breu, sinó encara desenrotllades més sistemàticament. Si en aquestes la redacció és millor, igualment podia ésser-ho en les de Miravet.

Amb tot, és molt possible que la diferència fos deguda a una altra causa; que la influència senyorial impedís que hi fossin incloses determinades prescripcions i hi introduís un element de desordre.

Les *Consuetudines* d'Horta són molt més ben redactades; llur pla general és més concret que el de Miravet, i el seu desenrotllament i la seva exposició, de major qualitat. Donen la sensació d'haver estat recollides per algú de més alt nivell cultural.

III. DIFERENCIES DE CONTINGUT

En fixar-se en el contingut, des del primer moment hom veu una diferència bastant accentuada en l'organització municipal de les tres poblacions.

A Lleida, el Municipi, fonamentant-se en el seu Costum 32, s'organitza amb plena autonomia. El dit Costum l'autoritza per a elegir lliurement els seus governants i coadjuvants, amb tal que jurin fidelitat al rei i al comte d'Urgell. A Miravet, en canvi, el Costum 40 l'obliga a pagar un tribut a l'Ordre que hi tenia la senyoria, en reconeixement del seu domini senyorial. A Lleida, l'obligació del tribut no existeix, ni la supeditació feudal tampoc.

A Lleida, els habitants de la població depenen del rei directament, i a Horta i a Miravet, indirectament, per mediació de l'Ordre. El jura-

ment de fidelitat es fa a l'Ordre, que, al seu torn, l'ha de fer al rei. A Lleida es fa directament al rei, sense senyoria intermediària.

En els judicis per qüestions civils, com, per exemple, el pagament d'un deute, s'ha de donar a l'Ordre un terç del que hom ha cobrat. A Lleida aquesta obligació no existeix.

En el règim processal de l'administració de justícia, a Horta i Miravet, segons llurs respectius costums 15 i 16, els jutjadors són presidits per un delegat de l'Ordre, i a Lleida no.

A Miravet, el Costum 134 estableix un judici d'inquisició contra el qui cometi injúria contra l'Ordre. Del text de les *Consuetudines* es desprèn que aquesta mena de judicis resultaven freqüents.

Entre les tres compilacions hi ha una altra diferència; a la lleidatana són més especificades que en les altres dues les penes contra els delinqüents o contraventors; però és dubtós que aquesta diferència pugui ésser considerada senyal de major perfeccionament, perquè és molt possible que la causa només fos la conveniència d'adaptar-les a gent de més o menys alt nivell cultural de les respectives poblacions. La mateixa presència d'un representant de l'Ordre en els judicis a Horta i a Miravet, amb categoria presidencial, sembla confirmar-ho.

Heus aquí cinc Costums en llur text original, que ajuden a comprendre això que resta dit.

32 de Lleida. De consulato et ordinacione civitates. Item donat et concedit nobis cum maxima deliberacione consulatum per omnia secula duraturum, salua fidelitate sua et comites Urgelli; saluo etiam iure Ilerde castlanorum. Tali modo quod salua fidelitate sua et comitis antedicta, saluo etiam iure Ilerdensium castlanorum possimus ordinare, gubernare civitatem Ilerde et populum eius interioris et extra ad honorem et utilitatem. Possimus etiam deffendere et tueri personas et res nostras, et res alienas nobis obbligatas. Item itinera et stratas et omnia que nobis spectare videntur.

40 de Miravet. Item concedunt dicti domini (Hospitalarius) quod habitatores locorum de illis rebus que ponderabuntur ad pondus dominationis que sufficiant usque ad arrovam seu ad mediam arrovam, solvant ad rationem oboli pro quintario. Set si ad mediam arrovam non sufficebat ullus vicinus non teneatur dare neque solvere aliquid pro pondere immo possint ponderare ubi eis placuerit a media arrova infra, sic quod fraus non fiat dominacioni vel alicui alii.

134 de Miravet. Item si iniuria vel aliquis excessus fieret per aliquem contra aliquem fratrem Hospitalis vel contra eorum familias vel contra baiulum vel officiales Hospitalis vel fieret alicui alie persone ianuas vel muros castrorum

vel aliarum domorum vel hospiciorum ubi fratres Hospitalis stant vel tenent hospicium, quod in illo casu castellanus vel comendator vel alia persona congruens quam ipsi voluerint, faciat et facere possit inquisitionem et malefactorum iudicare et punire iuxta rationem absque petitione seu requisicione iuratorum et procerum nec petere consilium eorundem.

16 de Miravet. Item dederunt et concesserunt dicti domini quod si aliquid ictus sive percusiones facte fuerint aliquo alio vel modo cum aliquibus aliis instrumentis vel generibus armorum que in dictis capitulis minime exprimentur, quod sin cognicione et discrecioni et declaracioni dominationis cum consilio iuratorum et proborum hominum loci qualiter et quomodo debeant et possint puniri et iudicare dominacioni.

15 d'Horta. Item, quod dicti homines habeant et habere possint iuratos in villa de Orta qui presententur comendatori, et si comendatori videantur sufficientes esse iurent in eius posse in eorum officio legaliter se habere ad comodum et salvamentum iuris Templi et civinorum.